

*Демир Мујевих**

*Самостални истраживач, Београд***

ЕВРОАЗИЈСКЕ ГЕОГРАФСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ БАЛКАНСКОГ ПОЛУОСТРВА КАО ОКВИР ГЕОПОЛИТИЧКИХ ПРОЦЕСА

Сажетак

Географски положај Балканског полуострва на раскршћу Европе, Азије, али и Африке, чини га специфичним геополитичким чвориштем. Предмет рада је анализа евроазијских географских карактеристика Балканског полуострва и њихове реперкусије на геополитику великих свјетских сила (САД, Русија, ЕУ, Кина) и моћних регионалних актера на Балканско полуострво, без детаљног разматрања појединачних и међусобних геополитичких релација самих балканских држава. Кроз парадигме балканизације истражује се како географске и политичке разлике на Балкану обликују његову историју и савремене геополитичке односе. Неки од историјских геополитичких процеса који су доминантно обликовали Балкан укључују утицаје Османског

* Имејл адреса: demir.mujevic98@gmail.com;
ORCID: 0009-0000-3805-7641.

** Докторанд на Географском факултету Универзитета у Београду.

царства и распад Југославије. Савремени геополитички процеси на Балкану, са фокусом на интеграцију у НАТО и ЕУ, показују како географске карактеристике и стратешки интереси великих сила (посебно САД-а и Русије) утичу на регион. На крају се разматрају могућности за очување стабилности, даљег повезивања и перспективу региона, што је директно повезано са географско-стратешким положајем Балкана у евроазијском контексту.

Кључне ријечи: Евроазијске карактеристике, Балканско полуострво, геополитички процеси, балканизација

УВОД

Балканско полуострво је европско полуострво и историјска и географско-културна област која се налази у источној и југоисточној Европи, површине око 500.000 км². Смјештено на граници Европе и Азије, представља тачку културних, историјских, геополитичких и других сустицања између Истока и Запада. Географске карактеристике овог региона уобличиле су не само његову историју, већ и (савремене) геополитичке процесе.

У прошлости су бројни учењаци проучавали Балканско полуострво, међу њима је и Свети Јероним, који је начинио карту полуострва. У фокусу ове, за данашње стандарде непрецизне карте, јесте Балкан и околина. Карте Балкана су имале улогу у формирању и пропагирању геополитичке слике региона. Крајем 19. вијека карте су коришћене и за рјешавање геополитичких спорова (Grčić 2019; Grčić M. i Grčić Lj. 2019, 18). Балканско полуострво, са својим комплексом природних обиљежја, насеља, становништва, културних и историјских догађаја, одувijek је била територија погодна за географска

истраживања. Српски географ и етнолог Јован Цвијић¹ је почетком 20. вијека исправно протумачио евроазијски карактер ове територије, истакао је вишеструке спољне утицаје, елементе интеграције и прожимања, изолације и раздвајања, транзита и контакта, процеса и догађаја, који су се тамо појавили, да би се аутохтоно развијали и опстајали вјековима. Цвијић дефинише географски положај Балкана између два центра моћи — Блиског истока и Европе. Он констатује да су многе карактеристике Балканског полуострва повезане са његовом природом, географским положајем, мултиетничким и мултиконфесионалним становништвом (Brankov i Drobњaković 2018).

Предмет рада је истраживање начина на који евроазијске географске особености Балканског полуострва одређују и условљавају његов геополитички значај у стратегијама великих свјетских сила и регионалних актера. Циљ је разумјети географске и геополитичке карактеристике Балкана и истражити како су географски фактори обликовали геополитичке процесе великих сила према Балкану. У првом дијелу разматрају се основне географске карактеристике Балкана, потом теоријске парадигме балканизације, а затим се пажња усмјерава на геополитичке процесе на Балкану.

ГЕОГРАФСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ БАЛКАНСКОГ ПОЛУОСТРВА

Географске карактеристике Балканског полуострва чине га стратешки важним регионом. Полуострво је доминантно планинско, са бројним масивима (Динарски, Пиндски, Родопски, Балкански систем), али је и окружено

¹ Истражујући бројне и веома разнолике природне и друштвене, као и географске, геолошке, етнолошке, историјске, социолошке и друге појаве на Балкану и шире, Јован Цвијић је посебну пажњу посвећивао теренском прикупљању релевантних чињеница. Због тога се често наглашава да је био човјек чињеница, а своје закључке је доносио искључиво на основу темељних анализа, личних запажања и мапирања на терену (Stanković i Pavlović 2006, 5).

Јадранским, Јонским, Егејским и Средоземним морем, што га чини важним воденим чвориштем. Кроз њега пролазе и важни транспортни путеви, те је полуострво оправдано било предмет интереса великих сила.

Главне географске карактеристике Балканског полуострва Цвијић дијели у три групе (Свијић 1922, 22–37):

1. Евроазијске особине односе се на повезаност Европе и Азије, те се управо због евроазијског положаја, на додиру Предње Азије и Европе, ово подручје сматра мјестом настанка старих европских, односно евроазијских цивилизација, као што су егејска, микенска, јелинска и византијска (Grčić 2003, 12). Евроазија је велика копнена маса на којој се налазе континенти Европа и Азија;

2. Особине спајања и прожимања доприносе ширењу различитих процеса, као што су атмосферске и биолошке промјене, али и миграција етничких група унутар полуострва, користећи долине, путеве и превале. Иако корисне у миру, ове карактеристике постају слабост у ратовима (Grčić 2013, 57–58). Цвијић их дијели у три групе;

- Продирање са периферије: Сјеверна граница полуострва готово је потпуно отворена према Панонском басену.

- Уздужне удолине пружају се до великих залива егејске области, док су Јадранско и Јонско море, која са европске стране омеђују Балканско полуострво, уска и релативно лака за прелаз. Током оснаживања Млечана и Дубровника, комуникацијски путеви на Балкану постали су кључни за трговину између Италије и Балкана (Brankov i Drobñjaković 2018).

- Превале и трансверзални путеви, попут жељезничке линије од Солуна до Битоља и њеног наставка до Елбасана, и данас су међу најпрометнијим на Балкану.

3. Особине изоловања и раздвајања повезане су са препрекама за кретање, као што су велики планински

системи (динарски, родопски, балкански и пиндски), затим са раздробљеношћу рељефа на жупе, као и са социјалним факторима, прије свега степеном цивилизованости народа (Grčić 2013, 57). Цвијић је истакао значај метанастазичких кретања, односно постепених миграција које су имале економске разлоге.

Поред географских, историјских и социјалних чинилаца, на антропогеографске појаве на Балкану утицале су и цивилизацијске зоне, сеобе становништва, настанак нових држава и културни појасеви који су се ширили из жаришта цивилизација. На примјер, грчка колонизација ширила се ка Јадранском, Средоземном и Црном мору, с независним колонијама које су биле културно повезане с метрополама (Јовановић 2016, 19). Сваки културни регион има сложу географско-функционалну шему, а на границама цивилизација настају прелазне зоне. Јован Цвијић је на Балканском полуострву идентификовао чак четири главна културна појаса (преиначена византијско-цинцарска или стара балканска цивилизација; турско-источњачки утицаји; утицаји западноевропске цивилизације; патријархални културни режим). Цвијић сматра да се балкански народи обликују унутар културних кругова кроз процесе асимилације и акултурације (Grčić 2004). Различите географске карактеристике Балканског полуострва обликовале су бројне процесе, па и геополитичке процесе кроз историју, до данашњег дана.

Балканско полуострво, смјештено између Јадранског, Јонског, Егејског, Мраморног и Црног мора, обухвата око 59 милиона становника. Његов састав варира у зависности од дефинисаних граница, али у ужем смислу обухвата Словенију, Хрватску, Босну и Херцеговину, Црну Гору, Србију, Сјеверну Македонију, Албанију, Бугарску и Грчку, док се у ширем смислу укључују и дјелови Румуније и Турске. Појам југоисточне Европе најчешће обухвата Балкан и Румунију, а понекад и Молдавију, али без Грчке, Турске и Словеније јер су ове земље већ дуго дио западноевропских

организација. Југоисточна Европа обухвата знатно шири географски простор од оног који се подразумијева под појмом Балканско полуострво (Pandurević 2019, 19; Lopandić, Petrović i Gordanić 2013, 16). Иако се појмови Балкан и Балканско полуострво понекад поистовјећују, између њих постоји суштинска разлика. Балканско полуострво је прије свега физичкогеографска цјелина дефинисана природним границама у југоисточној Европи, док се „Балкан” користи као цивилизацијски, културно-политички и геополитички појам, а обје ријечи потичу од назива планине Балкан (Стара планина). Балкан обухвата земље које повезују заједничка историјска искуства, геополитички положај и цивилизацијски утицаји јер историјско-географски посматрано Балкан се сматра „старом Европом”, као простором настанка хеленске цивилизације, Византијске империје и православља, за разлику од „нове Европе”, која се ослања на наслеђе Римске империје, католичке цркве и културно-историјске епохе ренесансе (Grčić 2013, 41).

Евроазијске географске карактеристике Балканског полуострва

Евроазијска географска особина Балканског полуострва огледа се у његовом положају, док се културна и историјска повезаност манифестује дуготрајним продором и укоријењивањем оријенталних (анадолских и блискоисточних) цивилизацијских утицаја у европски простор Балкана, који су се, између осталог, одразили и на његове друштвеногеографске особине и постали саставни дио културних, друштвених и политичких структура (нпр. конфесионална структура, оријентална архитектура, свакодневни живот, стране ријечи – оријентализми), чиме се истиче инхерентна евроазијска конекција полуострва. Балкан је тако кроз историју био кључна тачка повезивања европске и азијске цивилизације, с Београдом као мостом према Европи и Истанбулом према Малој Азији. Оријентална култура, која је доминирала током вла-

давине Османске империје од 15. до 17. вијека, оставила је утицај на унутрашњост Балкана и територије попут Крита и Кипра. Ислам се дубоко укоријенио у четири области Балкана: Босни, средњој Албанији, Родопима и источним приобалним регионима. Балкан се сматра културном мјешавином европских и ваневропских утицаја, а Цвијић је нагласио евроазијске особине старих балканских цивилизација. Данас се могу уочити више културних зона (50–52):

1. Зона патријархалног режима обухвата планинску унутрашњост Балкана;

2. Преиначена византијска култура: очувана је у Тракији, Источној Румелији, Македонији, јужном дијелу Поморавља, Грчкој, на југу Албаније и црноморском дијелу Бугарске;

3. Јадранска зона: Ова зона укључује насеља дуж јадранске обале и у њеном залеђу;

4. Централно-европска култура била је присутна у сјеверозападним дјеловима Балкана и Панонској низији;

5. Оријентална (исламска) култура – у оквиру Османске империје;

6. Културно изједначавање на Балкану започело је кроз национални препород и развој урбано-индустријског друштва у 19. и 20. вијеку, уз ширење европских идеја.

Кроз евроазијске особине полуострва могу се сагледати и импликације на геополитичке процесе, јер је оно геополитичко чвориште Европе, о чему ће бити ријечи у наставку.

Слика 1. Карта јужног дијела Балкана (Р 1:3500000); контактну евроазијску површину чине Грчка и њена острва, а источно – Предња Азија

Извор: Jovanović 2007, 19

ТЕОРИЈСКЕ ПАРАДИГМЕ БАЛКАНИЗАЦИЈЕ

Наведене географске, културно-историјске и цивилизацијске карактеристике Балкана захтијевају теоријско тумачење, које у научној литератури често проналази израз у концепту балканизације. Теоријске парадигме балканизације односе се на различите приступе феномену политичког, културног и друштвеног фрагментисања на Балкану².

² Контровверзни термин „балканизација” постао је веома популаран у свјетској јавности током 1990-их, а касније је почео да се користи и за описивање других геополитичких ситуација (Stojanović 2019).

Теоријска парадигма балканизације се користи јер пружа оквир за објашњење како географске (конкретно особине изоловања и одвајања), историјске и културно-политичке карактеристике региона обликују његову фрагментацију. Балканизација објашњава и савремена балканска збивања даљег уситњавања и изражених националних подјела (Stanković Rejnović 2010, 108). Балканизација се односи на групу малих и нестабилних држава које почивају на националној идеји, које се налазе у региону гдје државне и националне границе нису усклађене (Campbell 1963; Grčić 2013, 46). Након распада СФРЈ, формирао се скуп малих националних држава и етничких култура, што подсећа на политички и културни хаос, описан фраземом балканизација. Процес конфронтирања и балканизације геополитичког простора јавља се као геополитичка детерминанта, уз измјену интензитета и правца центрипеталних и центрифугалних сила, што резултира преливањем и сукобом различитих интереса (Grčić 2005, 209; Grčić M. i Grčić Lj. 2019, 598). Ове државе често имају међусобне територијалне претензије, етничке мањине које се покушавају асимиловати или потиснути, а усљед тога стварају нестабилне савезе, тражећи помоћ од страних сила да очувају свој национални опстанак, често постајући инструмент у рукама тих сила. Према Јовану Цвијићу, географска парадигма на Балкану темељи се на утицају антагонизама политика, идеологија и стереотипа који произилазе из географских особина. Постоји отприлике 5 основних теоријских парадигми балканизације (Grčić 2007, 1–6):

- Географска парадигма (Ј. Цвијић): Супротности на Балкану проистичу из географске изолованости појединих подручја, али и из међусобне повезаности коју омогућава рељеф;

- Цивилизацијска парадигма (С. Хантингтон): На Балкану се непрестано одвија сукоб између различитих цивилизација;

- Геостратешка парадигма (З. Бжежински): Балкан представља дио „велике геополитичке шаховске табле” свјетских сила;

- Историјска парадигма (Ф. Фукујама): Процес балканизације одражава концепт „краја историје”;

- Парадигма социјално-културних система (СКС): Балканизација се посматра кроз анализу друштвених и културних структура као главних узрока подјела и сукоба.

Балканолошке студије, које су се првобитно фокусирали на језик и фолклор, постале су значајно истраживачко поље када је појам Балкана и балканизације стекао негативну конотацију у јавном дискурсу (Ђерић 2009). Бжежински (Brzezinski 1997) наводи да у Европи, појам Балкан често подсећа на етничке и религијске³ конфликте и ривалства међу регионалним силама. Пратећи ту конотацију, Евроазија има још један „Балкан”, али он је много већи (Централна Азија и Кавказ). Овакво доминантно схватање Балкана указује на то да у геополитичком дискурсу примарна асоцијација на Балкан је перманентно ривалство, нестабилност и транзиција. Томе у прилог иду и наводи историчарке Марије Тодорове (Todorova 1997), која је имала нешто директнији приступ, наводећи да један баук лута западном културом – баук Балкана, и све силе су се удружиле у „свети савез” да би истјерале ту авет: политичари, новинари, радикални интелектуалци и други. Тодорова говори о термину балканизација као пежоративном жигу у међународним односима, што се одражава и на (гео)политичку слику Балкана. Сва друштва на Балкану, осим Грчке и Турске, пролазе кроз процес транзиције. Сукоби у региону често се објашњавају повратком предмодерним облицима идентификације и оживљавањем колективистичких ставова (Mitrović i Stojnić Atanasov 2002). Ипак, важност геополитичких активности на Балкану се

³ Први „камен” у темељима масовних фобија је разлика у религијама, моћних вододјелница. Утицале су на историјски ток заједница, постајући интегрални дио традиције (Bandžović 2019).

суштински осликава у реченици: „Традиционални Балкан представља потенцијално геополитичку награду у борби за европску супремацију” (Brzezinski 1997, 109).

Основне геополитичке карактеристике Балкана су његова хетерогеност и транзитност (у контексту саобраћаја), што води политичкој и територијалној фрагментацији. Транзитност је омогућила развој важних саобраћајних праваца попут Пута свиле, *Via militaris*⁴ и европских коридора. Због стратешког положаја, Балкан је био чест предмет ратова и политичких договора (Grčić 1996). Етнички конфликти, попут оног у вези с тзв. Косовом, произилазе из различитих представа различитих народа о истој територији. НАТО види простор Балкана као кључан за геостратешку контролу југоисточне Европе. Утицај страних сила и нестабилност у перцепцији простора доприносе „балканизацији” региона, што је Балкану донијело репутацију „бурета барута”. Процес балканизације може се подијелити у неколико фаза (Grčić 2007, 2–8):

1. Прва фаза балканизације односи се на период националног препорода и тзв. Источног питања;
2. Друга фаза балканизације почела је распадом Југославије (процес „југославизације”);
3. Трећа фаза балканизације подразумева два дивергентна процеса – интеграцију у ЕУ на истоку Балкана и продубљивање подјела на западу Балкана;
4. Четврта фаза балканизације односи се на могућност стварања микродржава, укључујући градове-државе попут Ватикана, Монака, Гибралтара.

Фрагментација и распад СФРЈ деведесетих, у духу балканизације, може се упоредити и са распадом СССР-а, јер се уочава сличност механизма балканизације у различитим

⁴ *Via Militaris* је пут који је повезивао *Singidunum*, *Viminacium* (Костолац) и *Нуи*, а одатле водио долином Нишаве до градова *Serdica* (Софија), *Пловдив* и *Константинопољ* (Grčić М. и Grčić Лј. 2019) и овај пут је имао стратешки и трговачки значај у римском и византијском периоду, очигледно и данас.

геополитичким контекстима, не само по временском оквиру и догађајима већ и по ефекту домина: један распад је покренуо низ сличних процеса унутар цијелог социјалистичког блока. Истовремено, у то вријеме дешавали су се немири и у Кини (1989), што показује да је социјалистички блок у Евроазији био озбиљно уздрман а утицај САД и НАТО проширио се од Балтика до Балкана и Црног мора, помјерајући „линију фронта” између евроатлантског и руског простора на исток, преко бивших западних граница СССР-а (Pandurević 2019, 34–35). Посљедице су и демографске: укупно становништво земље је преполовљено у случају Русије/СССР-а, односно вишеструко смањено у случају СФРЈ, што држави, како примјећује Петровић (Petrović 2008, 124), даје мањи конкретан утицај у међународним односима, имајући у виду да укупан број становника чини елемент тврде моћи једне државе у међународним односима. Упоредна анализа фрагментације СФРЈ са распадом СССР-а показује сличне механизме балканизације. У оба случаја велике мултинационалне државе распадају се у мање, национално хомоген(и)је ентитете, што доводи до етничких и политичких сукоба. Разлика је што је СССР био суперсила, док је СФРЈ имала регионални значај. СССР се никада није потпуно распао, за разлику од СФРЈ, већ је преформулисан у ЗНД. Разлика је и у томе што је распад СФРЈ био праћен дуготрајним ратовима, док је дезинтеграција СССР-а била мирна, осим конфликта на Кавказу, у Молдавији и сл. Негативна посљедица је то што се балканизација наставља и у Источној Европи, нарочито на примјеру између Украјине и Русије од 2014. до данас. Ова упоредна перспектива наговјештава да географске особености нису директно узрок конфликта, већ обликују простор и контекст. Њихов детерминистички значај не произилази из апсолутног географског детерминизма или механичког утицаја, већ из чињенице да географија поставља оквир могућег политичког и стратешког дјеловања.

ГЕОПОЛИТИЧКИ ПРОЦЕСИ НА БАЛКАНУ

Геополитика представља проучавање међународних односа са просторне или географске тачке гледишта (Parker 1998). Геополитика проучава положај одређене државе на политичкој карти с циљем да истакне најповољније начине за њен развој и функционисање (Grčić 2000). Према Џерарду Тоалу (Toal 1996), конвенционална геополитика се схвата као приступ анализи и пракси управљања државама и међународним односима. Геополитички процеси су (комплексне) интеракције које се дешавају између блиских или удаљених земаља и њихових географских, политичких, економских и културних фактора. То углавном подразумијева територијална питања, дипломатске односе, пројекцију војне моћи и бројне друге сегменте. Када се дефинише геополитички положај одређене земље, неколико битних фактора га одређују (Despotović 2010, 542):

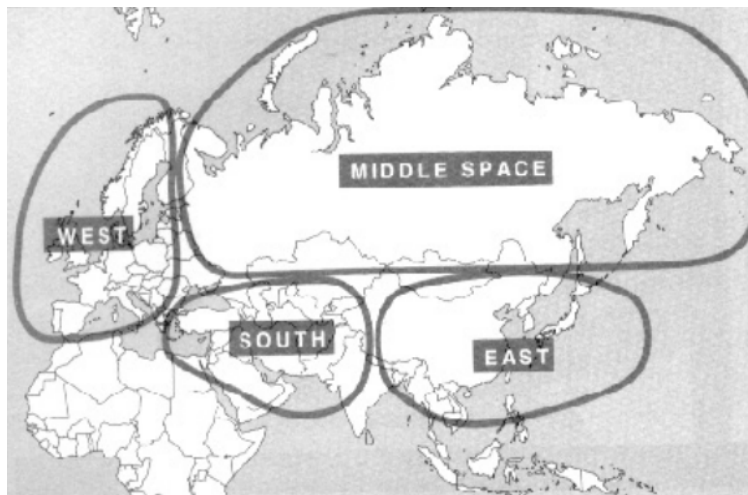
1. Географска локација земље, геофизичке, геоморфолошке карактеристике тла и ширег регионалног окружења;

2. Унутрашњеполитички фактори (структура државе, врста политичког система, ниво друштвено-економског и демократског развоја и слично);

3. Спољнополитички фактори, као што су спољна политика државе, територијалне тежње сусједних земаља, интереси великих сила, војни савези.

Један од важних фактора који обликују геополитички положај земље јесте и њен војностратешки положај. Евроазија, представљена као шаховска табла (Слика 2), показује простор на којем се води борба за глобалну превласт. Ово велико подручје обилује разноврсним цивилизацијама, културама, језицима и свјетоназорима, што га чини тешко уједињеним у једну хомогену цјелину и представља прилику за САД да, примењујући принцип *divide et impera*, одржи свој примат.

Слика 2. Евроазијска шаховска табла

Извор: Brzezinski 1997

Познат је исказ да ко контролише Евроазију контролише свијет, а Балкан је свакако геостратешки важан дио Евроазије. На основу овог приказа уочава се да је тачка контакта Западног и Јужног простора на Балкану, што је уједно потенцијална тачка „пуцања” и могућа „крвава” граница различитих цивилизација (Glišin 2019). Након Хладног рата, Хантингтон је предвиђао да ће црте раздјелнице између различитих цивилизација бити средишње линије сукоба у глобалном поретку (Huntington 1993) и тај курс се задржао до данас, будући да је Балкан контактна линија цивилизација: западно-хришћанске, источно-хришћанске и исламске, те се одвија „мини” сукоб цивилизација, а у источној Европи се одвија велики сукоб цивилизација: западно-хришћанске и источно-хришћанске, оличене углавном у Русији, Бјелорусији и Украјини. Балканско полуострво је историјски и географски увијек било мост између оријенталног Истока и Запада.

Историјски геополитички процеси

Према Јовану Цвијићу, Балканско полуострво има сложено геополитичку конфигурацију, што је више пута доводило до дестабилизације региона. Геостратешки значај долине Мораве, Нишаве и Вардара као окоснице великих путева (*Via militaris*, Истанбулђол, Коридор 10)⁵ одувјек је био кључан (Brankov i Drobnjaković 2018). Цвијићева мисао да смо „саградили кућу на сред друма” најбоље осликава историјске изазове Балкана и тежње великих сила према овом простору (Stojadinović i Rašković Talović 2019).

Османско царство је освојило већи дио Балкана у 15. вијеку и владало више од четири вијека, оставивши дубоке културне и историјске трагове. Сукоби Османског царства с Хабсбуршком монархијом, Руском империјом и другим силама имали су трајне геополитичке последице. У 19. вијеку јачају национални покрети и борбе за независност, а балканске државе постају поприште Првог свјетског рата, у којем Србија и Црна Гора трпе велике губитке. Данас се балканизација користи као синоним за фрагментацију, иако историчари са Балкана наглашавају да регион до Првог свјетског рата није био ништа бурнији него остатак Европе (Вјелажас 2020, 13). Послије рата настаје Краљевина Југославија (1918–1945), а након Другог свјетског рата регију преузима социјалистичка Југославија под вођством Јосипа Броза Тита. За вријеме Хладног рата Балкан је представљао границу и „сиву зону” између комунистичког и капиталистичког блока. У ужем смислу, локалне границе раздвајају балкански геопростор попут паукове мреже (Grčić 2013, 46). Након Хладног рата, распад Југославије (1991–1999) је био драматичан геополитички догађај који је довео до стварања независних држава на Балкану. Од тада је термин балканизација, иако не нов, попримио најнегативније конотације, зато је у овом

⁵ Паневропски Коридор 10 иде од Аустрије до Грчке, а пролази већим дијелом кроз балканске земље: Словенија, Хрватска, Србија и Сјеверна Македонија.

периоду могуће јасно идентификовати процес балканизације и пратити његов наставак до данас.

Историјска збивања показују да је Балканско полуострво било и остало гранична зона религијског, војног и цивилизацијског карактера, капија Европе и *terra nullius* (празна земља) погодна за освајања. Простор је важна тампон зона између копнених и поморских сила, кључан за Русију као пут ка Средоземљу и топлим морима, а за сјеверноатлантске силе — стратешко војно подручје и мост између континената (Glišin 2019, 167). Балкан је у том контексту у 20. вијеку био (и остао) важан преваходно за САД, јер се његова стратешка позиција директно повезује с источним Средоземљем (Кипар, Либан, Сирија, Палестина, Израел), подручјем од великог интереса за САД⁶.

Геополитички речено, Балкан се налази у ивици приморског појаса Медитерана, док је својом широм основом ослоњен на континентални масив Евроазије, познат као „срце свијета”. Његов значај је актуелан и као енергетско чвориште, па се геополитички значај мора разматрати и с овог аспекта. Сви важни саобраћајни коридори који пролазе Балканом истовремено постају значајни енергетски коридори. Једна од кључних димензија геополитичке експанзије САД 1999. године била је усмјерена ка Косову и Метохији, које поред рудника Трепча има и значајан енергетско-саобраћајни потенцијал. Историјски, политички и територијално, Балкан се карактерише као простор чије су границе већ вијековима под утицајем ванбалканских фактора (великих сила), које их одређују према сопственим интересима и моћи, често занемарујући етно-националне принципе. Поред тога, геополитички положај Балкана

⁶ Грчка и Турска су увијек имале посебан значај у америчкој геостратегији. На раскршћу 3 континента, те земље су служиле као мостобран америчке политике према Блиском истоку и Азији (Čehulić Vukadinović 2010), а у геополитичким процесима током Хладног рата служиле су као мостобран нарочито према СССР-у, зато је САД желело да те земље брзо приступе НАТО пакту, већ три године након оснивања Алијансе.

у великој мјери одређују и његове природне географске одлике, као што су Панонска низија, Доње Подунавље, Моравско-вардарска долина, Босфор, Дарданели, Отрантска врата и острва у Егејском мору. Балканско полуострво, а посебно Србија, због свог централног положаја на моравско-вардарском комуникационом правцу, представљало је готово перманентно жариште геополитичких криза. Значај војностратешких праваца у овом простору присутан је већ више од једног вијека (Despotović 2010, 544; Grčić M. i Grčić Lj. 2019, 602).

Након Хладног рата, дио међународне заједнице пореметио је балканску равнотежу, ослањајући се на принцип самоопредјељења народа умјесто територијалне цјеловитости држава. Подршка мањинским заједницама у сусједним државама продубљује конфликте, а недостатак стратегије и неусклађене мјере међународне заједнице често су доводиле до неуспјеха у њиховом рјешавању (Sarajčić 2001, 203). Од завршетка Хладног рата, балканизација, осим на примјеру СССР-а и распада Чехословачке, на Балкану се може пратити кроз континуитет фрагментације. Југославија се распада на више држава (Словенија, Хрватска, БиХ, Македонија и етничка подијељеност Македонаца и Албанаца); Србија и Црна Гора 2006, затим тзв. Косово 2008 а и даље постоје неријешена питања (тзв. Косово, БиХ).

Слика 3. Неуралгичне тачке на Балкану

Извор: Обрада аутора (коришћен програм Surfer 13)

Савремени геополитички процеси

Савремени геополитички процеси на Балкану обухватају низ динамичних политичких и сигурносних изазова, укључујући проширење Европске уније и НАТО интеграције. Значајно је продубљивање војне сарадње Албаније, Хрватске и тзв. Косова, чији статус није универзално признат. Утицај на регион имају преваходно САД, а затим Русија, Кина, Турска, Француска, Велика Британија, Њемачка, Италија и други актери. Додатно, балканске земље су погођене и избјегличко-миграционом кризом, с обзиром на то да бројне миграционе руте пролазе кроз регион. Садашњи геополитички значај Балкана (иако га неки геополитичари сматрају „периферним простором“) треба оцијенити на основу наведених географских, религијских и геостратешких обиљежја, а не на основу геополитичких привида који му се настоје наметнути. Увријезено је мишљење да су балканске земље углавном мале и неважне, што се испоставило као погрешно јер су се кроз историју баш на том подручју сучељавала бројна копља

(довољно је напоменути да је Велики рат прво букнуо на Балкану), а слично је и данас у геополитичком надметању. Већина земаља Балкана је данас инкорпорирана у НАТО блок, осим Србије и БиХ, с тим што један дио БиХ претендује ка НАТО-у. Улазак Словеније у НАТО 2004. у геостратегијском погледу је виђено као спојница Запада и трусног подручја југоистока Европе (Šehulić Vukadinović 2010), слична геостратешка добит је постигнута приступањем Хрватске и Албаније 2009, Црне Горе 2017. (која је без референдума и искључиво по политичком кључу приступила Алијанси) и Сјеверне Македоније 2020. године. Србија је у овом региону позната као „не-НАТО острво”, окружено НАТО земљама и/или земљама које слиједе тај курс.

Балканско полуострво има неоспоран војно-стратешки значај за Сјеверноатлантски пакт и САД као његову водећу силу. С обзиром на економски, стратешки и политички значај сусједног Средоземља и Арапско-персијског залива, ова два подручја чине јединствену цјелину за вођење политике „управљања кризама”. Геополитички значај Балкана за САД огледа се у чињеници да он може послужити као одскочна даска за даља геополитичка надирања ка енергетски богатим зонама Евроазије, посебно нафтом богатом Персијском заливу. Због тога се у посљедњој деценији на територијама Балкана (нпр. Македонија, БиХ, Косово и Метохија) постављају значајне војне и логистичке структуре НАТО пакта, које треба да омогуће ефикаснију контролу простора Балкана и Медитерана, али и експанзију према азијском и афричком континенту. Из тога можемо закључити да се Балкан у контексту геополитичких интереса великих и регионалних сила посматра као периферни простор у односу на централне земље које га виде као погодно тло за ширење својих утицаја и освајања (Despotović 2010). Геополитички интереси САД-а и Британије су углавном комплементарни на Балкану, јер се обје силе залажу за англосаксонску глобалну доминацију. И у овом контексту доминације географски фактори имају улогу (географска удаљеност САД и Британије од жаришта

се види као чинилац који утиче на политику), тако Сједињене Америчке Државе могу извршити војне нападе, попут оног на СРЈ 1999. године, као и на примјерима агресије на Либију, Сирију, Иран и друге, без ризика да конвенционални рат угрози њихову територију.

Поред великих геополитичких актера САД и ЕУ, остали актери геополитике Балкана су Кина, Русија, Турска, Њемачка, Француска, блискоисточне земље. Русија има историјске и културне везе са балканским земљама, посебно са Србијом, те настоји да очува свој утицај на Балкану кроз економске и енергетске пројекте, као што су гасоводи, али и кроз подршку у међународним форумима. Кина, с друге стране, у посљедњим деценијама инвестира у инфраструктурне пројекте на Балкану кроз иницијативу „Један појас, један пут”, чиме повећава свој утицај у региону. Турска, историјски присутна, наставља да игра значајну улогу на Балкану, кроз економске инвестиције и политичке савезе. Њемачка игра улогу у процесу евроунијских интеграција Балкана и кроз своје економије везе, јер је највећи трговински партнер Балкана.

Суштински, један дио Балкана је под претходно наведеним руским утицајем, што наглашава значај овог региона за даље ширење њеног утицаја према југу и југозападу Европе. Ипак, ширење НАТО-а је практично ставило Балкан, као подручје потенцијалног руског утицаја, под готово потпуну контролу интереса Сједињених Држава (Glišin 2019). По први пут у историји, неевропска сила постала је кључни играч у односима међу евроазијским силама и највећа свјетска сила (Brzezinski 1997). Америчка политика глобално врши контролу путем војних, политичких и економских ангажмана. САД остварују војну доминацију кроз своје оружане снаге и НАТО, војном присутношћу широм свијета. Сви конфликти, како прошли, тако и актуелни, углавном су били или су под утицајем САД-а и НАТО савеза (Zekanović 2020), или су настали као посљедица британске колонијалне заоставштине (Палестина-Израел, Кувајт-Ирак,

Индија-Пакистан, Мјанмар, Кипар (грчко-турски спор), Судан-Јужни Судан, Сјеверна Ирска, Венецуела-Гвајана, Фолкландска острва итд.).

Тенденције геополитичких процеса на Балкану

Лутајући беспућима Балкана и балканизације, намеће се питање каква је перспектива геополитичких процеса на Балкану. Геополитичка важност овог региона није само питање самог Балкана, већ се истиче његова значајна улога у евроазијском контексту јер географски фактори дјелују као трајни структурни елементи који посредно обликују геополитичке токове, одређујући начин на који се простор доживљава и интерпретира у међународним односима.

Конгломерат народа, старосједилаца и досељеника нашла се на опасном геополитичком раскршћу, „вјетрометини” између Европе и Азије, гдје се по значају само „врата народа” између Урала и Каспијског језера могу упоредити с Балканом (Dvorniković 1937). Према Цвијићу, сјеверна граница Балкана подијељена је на два дијела: источни, који повезује Балкан с Русијом, и западни, који омогућава комуникацију са Централном и Западном Европом; Бугарска заузима источни, а Србија западни дио. Цвијић је истакао значај комуникационих линија које повезују Централну Европу с Балканом и Малом Азијом, представљајући најкраћи пут до Суецког канала (Grčić 2008), који је један од најважнијих водених путева и има кључни геополитички и економски значај. Везе с Русијом, Турском, источним Медитераном, Централном и Западном Европом дају најјаснији евроазијски печат Балканском полуострву, и неоспорно је да ће то утицати на будуће геополитичко стање процеса, што значи да ће и глобални и регионални актери бити исти или слични.

Геополитички процеси на Балкану су били и биће комплексни и обликовани различитим факторима. Упркос затегнутим односима и неповјерењу заснованом на прошлим

догађајима, у будућности се може очекивати да балкански народи додатно раде на јачању мултилатералне сарадње и иницијатива, како би допринесли стабилности и напретку у региону. Аргумент томе је чињеница да након потписивања Дејтонског споразума 1995. године „наступило је раздобље консолидације мултилатералне сарадње на Балкану” (Кнежевић и Зећевић 2015, 35). У том смислу је значајно споменути 1996. годину и оснивање Процеса сарадње у Југоисточној Европи (СЕЕЦП), тј. оквира регионалне сарадње који је предвиђао годишње састанке министара вањских послова балканских држава, с циљем унапређења сарадње. Поред СЕЕЦП, бројне су регионалне балканске иницијативе, што је свакако позитиван сигнал убудуће, јер све развијене државе имају регионалне моделе интеграције (нпр. Бенелукс, Нордијска сарадња, Вишеградска група).

Једна од кључних перспектива геополитичких циљева свих балканских земаља је приступање Европској унији. Иако је регион дуго био у процесу проширења, улазак балканских земаља у ЕУ није једноставан. Земље Балкана у Европској унији су Грчка, Бугарска, Румунија, Словенија и посљедња која је приступила, Хрватска, 2013. Рат у Хрватској и БиХ окончан је 1995. године, али оно што бившу Југославију издваја у односу на остатак Европе јесу сложени међунационални односи, будући да је она *de facto* била неконсолидована држава настала као посљедица околности након оба свјетска рата (Picula i Žnidarić 2015). Земље у процесу приступања: Србија, Црна Гора, Албанија, Сјеверна Македонија и БиХ су у различитим фазама приступног процеса. Уз захтјеве о демократизацији, јачању владавине права, политичких реформи итд. чини се да је приступање земаља Балкана ЕУ и даље на дугом штапу због свих својих специфичности балканизације, јер „Уједињена Европа” настоји да задржи дух балканизације у балканској геополитичкој флаши, глорификујући тако своје вриједности и идеале (Grčić 2007), према којима су балкански народи све више скептични, тим прије јер ЕУ подржава сва непопуларна

ратна настојања САД-а широм свијета, а исто тако безрезервно подржава садашње контроверзно-аутократске режиме у Украјини и Израелу. Резигнираност балканских народа према ЕУ доприноси расту еуроскептицизма, тим прије јер неке земље, попут Украјине, имају перспективу да уђу у ЕУ по „скраћеном поступку”. Балкански народи и њихове владе треба да његују, са или без врховног жреца оличеног у лику ЕУ бирократа, мултиетничку хармонију, мултикултурализам и владавину људских права, јер клицу демократије треба да пронађу у себи као врховни идеал демократије, праведности и слободе, а не да се те тековине на вјештачки начин и по мјери Европске комисије ињектирају у фрагментирани Балкан. Ипак, евроунијске интеграције су на чврстим основама постављене на Балкану, па се то у будућности неће мијењати.

Иако ће санитарни кордон НАТО земаља (Бугарска, Румунија, Мађарска, Словачка, Чешка) и даље физички спречавати Русију да шири свој стратешки и економски утицај на Балкан, и то је неумољива географска реалност за Русију, он није потпуно одвојен од евроазијских актера. Евроазијске карактеристике предиспонирају Балкану позицију између два свијета – западног (НАТО/ЕУ) и источног (Русија, Турска, Кина, блискоисточне земље и други источни геополитички актери). У Србији и на Балкану присутне су четири геополитичке концепције: атлантизам (САД и НАТО), евроазијство (Русија), неоосманизам (Турска) и континентализам (Њемачка) (Babić 2018). Нестанак Совјетског Савеза омогућио је да се Европа и Евроазија посматрају као цјелина у којој америчка политика има превагу. Конфликт на Балкану 90-их постао је дио односа Русије и Запада (Vukadinović 2001), а данас и у будућности главне геополитичке струје на Балкану проистичу из дјеловања САД-а и Русије. Циљ САД-а је да потисне руски утицај са Балкана, па су скоро све балканске земље чланице НАТО-а, што значи да ће геополитички процеси на Балкану у будућности бити под доминацијом НАТО-а, али ипак, Русија настоји да задржи улогу партнера и супротстави

се присуству САД на Балкану. Основни циљ свих НАТО напора, предвођених САД, јесте истискивање сваког облика руског присуства на Балкану (Pandurević 2019, 34), због тога САД континуирано врше притисак на неутралне актере на Балкану, попут Републике Српске и Србије, да се прикључе антируском блоку. Ипак, треба имати на уму и ону Кисинџерову дипломатску рефлексију: „Кад би било која држава била тотално задовољна, све остале би биле тотално незадовољне и настао би револуционарни систем. Темелј стабилног поретка јесте релативна сигурност” (Berridge, Keens-Soper, and Otte 2001, 205).

ЗАКЉУЧАК

На основу анализе географских (рељеф, положај, ресурси, саобраћајни правци, приступ мору, културно-историјска раздвајања итд.) и геополитичких фактора, може се закључити да географске особености не (пред) одређују у потпуности карактер једног простора (географске карактеристике не узрокују геополитичке процесе, али усмјеравају начин на који се ти процеси одвијају), али суштински утичу на његово геополитичко поимање и перцепцију, обликујући начин на који га спољни актери посматрају и вреднују. Географски положај Балканског полуострва, смјештеног између Европе и Азије, позиционира овај регион као контактано и транзиционо подручје, што потврђују и теоријски оквири класичне геополитике. Полуострво има сложен геополитички статус, почев од историје, па све до данашњих дана и све то због свог географског положаја (према Цвијићу одликују га евроазијске особине, особине спајања и прожимања, особине изоловања и одвајања). У духу Јована Цвијића, географска парадигма на Балкану темелји се на утицају антагонизама политика, идеологија и стереотипа који произилазе из географских особина, попут изолације и одвајања, али и тенденција ка спајању и интеграцији, које су резултат структуре рељефа. Ту

на сцену ступа и вјечити проблем балканизације, као процес даље кантонизације и поларизације, у којем се подјеле продубљују до крајњих граница — до нивоа све ситнијих фрагмената, чија се атомизација наставља до апсурда, до те мјере да се чак и блиске групе дијеле на све ситније цјелине, до границе након које даља сегментација више није могућа, што подсјећа на цијепање атома — процес који не резултира стабилизацијом, већ ослобађањем снажне, потенцијално деструктивне енергије, посебно опасне у геополитичком простору који се традиционално перципира као буре барута. Сложени друштвени, политички и етнички конфликти на Балкану се често претварају у препреке за стабилност и регионалне, али и ЕУ интеграције.

Балканско полуострво, наслоњено на континентални масив Евроазије, припада дијелу тог „геополитичког срца свијета”. Кроз геополитичку историју имао је статус граничне зоне религијског, војног и цивилизацијског карактера (колијевка старих цивилизација), „Капија Европе” и статус ничије земље (*terra nullius*) погодна за територијално ширење или продоре од стране великих сила: Русије, Кине и САД-а, али и других релевантних међународних актера попут Турске, Њемачке, Британије. Савремени геополитички статус Балканског полуострва огледа се у томе да одређени дио припада руском утицају због словенског сентимента, културних, историјских и енергетских конекција, међутим, ширење НАТО пакта се на Балкану активно супротставља овим процесима.

Балканско полуострво се у савременој геополитичкој литератури често анализира као геопростор са израженом политичком и безбједносном волатилношћу, гдје су и мирна времена интермедијум за нове конфликте. У тренутним околностима, отворени конфликт није доминантна парадигма, али структурна неслагања, историјски антагонизми и институционална слабост регионалних механизма сарадње указују на то да тензије остају континуум, па је потребно превазићи насљеђе балканизације у будућим геополитичким

процесима. Упркос изазовима, јасно је да ће географске детерминанте и даље играти улогу у позиционирању Балканског полуострва унутар геополитичке констелације. Будући процеси ће зависити од динамике односа између глобалних сила, али и од способности балканских друштава да превазиђу историјске антагонизме и изграде функционалне облике регионалне сарадње.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Babić, Marko. 2018. „Izazovi geopolitičkih koncepcija na Balkanu: slučaj Srbije”. *Međunarodna politika* 69 (1169): 31–49.
- Bandžović, Safet. 2019. „Nedovršena prošlost u vrtlozima balkanizacije: Refleksije 'istočnog pitanja' u istorijskoj perspektivi”. *Historijski pogledi* 2 (2): 33–71.
- Berridge, Geoff R., Maurice Keens-Soper, and Thomas G. Otte, eds. 2001. *Diplomatic Theory from Machiavelli to Kissinger*. Hampshire and New York: Palgrave Macmillan.
- Bjelajac, Mile. 2020. „Balkan balkanskim narodima ili Balkan imperijama: kako do mira i prosperiteta?” *Politika nacionalne bezbednosti* 19 (2): 9–38. DOI: 10.22182/pnb.1922020.1.
- Brankov, Jovana, i Marija Drobnjaković, ur. 2018. *The Balkan Peninsula of Jovan Cvijić: Historical Background and Contemporary Trends in Human Geography*. Beograd: Geografski institut „Jovan Cvijić”.
- Brzezinski, Zbigniew. 1997. *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. New York: Basic Books.
- Campbell, John. 1963. “The Balkans: Heritage and Community”. In *The Balkans in Transition*, eds. Charles Jelavich and Barbara Jelavich. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

- Cvijić, Jovan. 1922. *Balkansko poluostrvo i južnoslovenske zemlje*. Beograd: Državna štamparija.
- Čehulić Vukadinović, Lidija. 2010. *Euroatlantizam i suvremeni međunarodni odnosi*. Zagreb: Politička kultura; Podgorica: CID.
- Despotović, Ljubiša. 2010. „Obeležja geopolitičkog položaja Srbije i srpskih zemalja u kontekstu aktuelnih procesa balkanizacije”. *Sociološki pregled* 44 (4): 541–566. DOI: 10.5937/socpreg1004541D.
- Dvorniković, Vladimir. 1937. *Duša Balkana: Knjiga o Balkanu II*. Beograd: Balkanski institut.
- Đerić, Gordana. 2009. „Stereotip i studije o Balkanu”. *Antropologija* 9 (9): 11–26.
- Glišin, Vanja. 2019. „Balkan između atlantizma i (neo) evroazijstva”. *Kultura polisa* 16 (38): 159–174.
- Grčić, Mirko. 1996. „Elementi političke geografije i pogledi na geopolitičke probleme Balkana u delima Jovana Cvijića”. *Glasnik Geografskog društva Republike Srpske* 1: 67–77.
- Grčić, Mirko. 2000. *Politička geografija*. Beograd: Geografski fakultet.
- Grčić, Mirko. 2003. „Jovan Cvijić i srpska antropogeografska škola”. *Glasnik Geografskog društva Republike Srpske* 8: 5–25.
- Grčić, Mirko. 2004. „Gnoseološki model antropogeografije prema koncepciji Jovana Cvijića i njegova naučna aktuelnost”. *Demografija* 1: 25–48.
- Grčić, Mirko. 2005. „Balkans as the Cultural Subcontinent of Europe”. *Glasnik Srpskog geografskog društva* 85 (1): 209–218. DOI: 10.2298/GSGD0501209G.
- Grčić, Mirko. 2007. „Geopolitički smisao i besmisao balkanizacije”. U *Srbija i Republika Srpska u regionalnim i globalnim procesima: zbornik radova sa naučnog skupa*, ur. Mirko Grčić, Rajko Gnjato, i Srboљjub Stamenković, 29–36. Beograd: Geografski fakultet Univerziteta u Beogradu;

- Banja Luka: Prirodno-matematički fakultet Univerziteta u Banjoj Luci.
- Grčić, Mirko. 2008. „Cvijićeva percepcija geografskog položaja Srbije”. *Glasnik Srpskog geografskog društva* 88 (2): 3–12.
- Grčić, Mirko. 2013. “Problemi kulturnog identiteta Balkana”. *Glasnik Herald* 17: 39–67. DOI: 10.7251/HER1714039G.
- Grčić, Mirko. 2019. „Geographical Perception of the Balkan Peninsula on the Map of East by St. Jerome”. *Herald* 23: 19–34. DOI: 10.7251/HER1923019G.
- Grčić, Mirko, i Ljiljana Grčić. 2019. *Srbija i Balkan na starim geografskim kartama evropskih kartografa*. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet.
- Huntington, Samuel. 1993. „The Clash of Civilizations”. *Foreign Affairs* 72 (2): 22–49.
- Jovanović, Goran. 2007. *Geografski atlas*. Beograd: Intersistem kartografija.
- Jovanović, Goran. 2016. *Istorijski atlas*. Beograd: Intersistem d.o.o.
- Knežević, Saša, i Nikola Zečević. 2015. „Multilateralne inicijative na Balkanu u razdoblju između 1995. i 2015. godine”. *Međunarodne studije* 2: 31–43.
- Lopandić, Duško, Pero Petrović, i Jelica Gordanić. 2013. „Pozicioniranje i mesto Republike Srbije u Jugoistočnoj Evropi”. U *Srbija u savremenim međunarodnim integrativnim procesima – spoljnopolitički, međunarodni, ekonomski, pravni i bezbednosni aspekti*, 15–33.
- Mitrović, Ljubiša, i Gordana Stojić Atanasov. 2002. „Balkan između retradicionalizacije i modernizacije”. U *Globalizacija, akulturacija i identiteti na Balkanu*, ur. Ljubiša Mitrović, Dragoljub Đorđević i Dragan Todorović, 31–38. Niš: Filozofski fakultet, Institut za sociologiju.
- Pandurević, Vinko. 2019. „Balkan i Ruska Federacija – Geopolitički i bezbednosni aspekti”. *Politika nacionalne bezbednosti* 17 (2): 15–48. DOI: 10.22182/pnb.1722019.1.

- Parker, Geoffrey. 1998. *Geopolitics: Past, Present, and Future*. London: Pinter.
- Petrović, Dragan. 2008. *Geopolitika postsovjetskog prostora*. Novi Sad: Prometej; Institut za međunarodnu politiku i privredu.
- Picula, Boško, i Kristina Žnidarić. 2015. „Geneza i kontekst političke komunikacije u Hrvatskoj na referendumu o članstvu u Europskoj uniji iz 2012. i na europskim izborima iz 2013. i 2014 – četvrt stoljeća između nacionalnih i europskih tema”. *Međunarodne studije* 3: 9–27.
- Sarajčić, Sahrudin. 2001. „Geopolitičke karakteristike Balkana u determinaciji savremenih demografskih promjena na Balkanskom poluostrvu”. *Znakovi vremena* 12: 199–213.
- Stanković, Stevan, i Sanja Pavlović. 2006. „Naučni opus Jovana Cvijića posvećen Istočnoj Srbiji”. *Glasnik Srpskog geografskog društva* 86 (1): 3–12. DOI: 10.2298/GSGD0601003S.
- Stanković Pejnović, Vesna. 2010. „Mogu li 'nacionalne države' na Balkanu negirati multikulturalizam?” *Sociološka luča* 4 (2): 103–115.
- Stojadinović, Miša, i Violeta Rašković Talović. 2019. „Srbija i aktuelni geopolitički procesi na Balkanu”. *Vojno delo* 71 (7): 28–37. DOI: 10.5937/vojdelo1907028S.
- Stojanović, Dubravka. 2019. „Balkanizacija istorijskog sećanja”. *Peščanik*. 14. septembar 2019. <https://pescanik.net/balkanizacija-istorijskog-secanja/>.
- Toal, Gerard. 1996. *Critical Geopolitics: The Politics of Writing Global Space*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Todorova, Marija. 1997. *Imagining the Balkans*. Oxford: Oxford University Press.
- Vukadinović, Radovan. 2001. *Međunarodni odnosi od Hladnog rata do globalnog poretka*. Zagreb: Agencija za komercijalnu djelatnost.

Zekanović, Igor. 2020. *Spoljašnji faktori geopolitičkog položaja Republike Srpske*. Banja Luka: Geografsko društvo Republike Srpske.

Demir Mujević*

*Independent researcher, Belgrade***

EURASIAN GEOGRAPHICAL CHARACTERISTICS OF THE BALKAN PENINSULA AS A FRAMEWORK FOR GEOPOLITICAL PROCESSES

Resume

The Balkans' geographic position at the crossroads of Europe, Asia, and Africa makes it a key geopolitical hub. The subject of this paper is the analysis of the Eurasian geographical characteristics of the Balkan Peninsula and their repercussions on the geopolitics of major world powers (USA, Russia, EU, China) and powerful regional actors in the Balkan Peninsula, without a detailed examination of the individual and mutual geopolitical relations of the Balkan countries themselves. Through the lens of balkanization, this study investigates how geographical and political differences in the Balkans shape its history and contemporary geopolitical relations. Some of the historical geopolitical processes that dominantly shaped the Balkans include the influence of the Ottoman Empire and the breakup of Yugoslavia. Contemporary geopolitical processes in the Balkans, with a focus on NATO and EU integration, demonstrate how geographical features and the strategic interests of major powers (especially the USA and Russia) shape the region. At the end, the possibilities for preserving stability, fostering further connections, and shaping the region's perspective are

* ИМЕЈЛ адреса: milos.jevtic@ips.ac.rs; ORCID: 0000-0002-3913-8993.

** PhD Candidate, Faculty of Geography, University of Belgrade.

considered, which are directly related to the Balkans' geographical and strategic position in the Eurasian context.

Keywords: Eurasian characteristics, Balkan Peninsula, geopolitical processes, Balkanization

*** Овај рад је примљен 13. јануара 2026. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 27. фебруара 2026. године.